

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

1.1

Plutarch fortæller, med hvilken analogi og med hvilke følgeslutninger filosofen Pythagoras har lavet en beregning for at fastslå højden på det legeme, Herakles havde, da han levede blandt mennesker.

1 I den bog, Plutarch forfattede¹ om Herakles' sjælelige og legemlige anlæg og fortrin, mens han var blandt menneskene, siger han, at filosofen Pythagoras klogt og skarpsindigt havde foretaget en beregning for at finde og måle det fortrin, han havde i statur og størrelse. 2 Da man nemlig i det store og hele var enige om, at Herakles med sine fødder havde opmålt løbebanen på det stadion, som ligger i Pisa ved templet for den olympiske Zeus, og gjort den seks hundrede fod lang, og at de øvrige stadier i Grækenland, der var anlagt senere af andre, også målte seks hundrede fod, men alligevel var en smule kortere, indså han nemt, at fodsålens omfang og størrelse på Herakles proportionalt var lige så meget længere end de andres, som det olympiske stadion var længere end de øvrige. 3 Da han nu havde forstået, hvor stor Herakles' fod var, udmålte han ved hjælp af alle lemmernes indbyrdes symmetri og beregnede, hvad der jo var følgen heraf, at Herakles var lige så meget højere end andre, som det olympiske stadion overgik de øvrige stadier, der var indrettet med det samme antal fod.²

1.2

Mod en pralende og brovtende ung mand, der kun studerede filosofi for et syns skyld, hentede Herodes Atticus, den tidligere konsul, det helt rigtige citat af stoikeren Epiktet, hvormed han vittigt skelnede mellem den sande stoiker og den hob af stortalende charlataner, der kalder sig stoikere.

1 Herodes Atticus, en mand, der både var begavet med græsk veltalenhed og rang som tidligere konsul, udsendte ofte invitationer, da jeg studerede i Athen, til sine landsteder, der lå i nærheden af byen; det gjaldt mig og den fornemme Servilianus

1. Plutarch vii, p. 144 Bernadakis (kun fragmenter er overleveret).

2. Aulus Gellius giver ingen tal, men Apollodoros (2.4.9) siger, at Herakles var fire alen høj svarende til 1,78 meter, mens Herodot 4.82 nævner et aftryk af Herakles' fod på to alen (en oversigt over græske mål- og vægtenheder findes i Hastrups og Hjortsøs Herodotovers. bind 2, side 269).

og adskillige andre af mine landsmænd, som havde forladt Rom og var taget til Grækenland for at blive dannede. 2 Og da vi så opholdt os der hos ham på hans landsted, der hed Kefisia, både i den hede sommer og det brændende efterår, plejede vi at værges mod den ubehagelige varme ved hjælp af skyggen i de vældige lunde, i de lange, blide spadserestier, husets kølige beliggenhed, de skinnende og strålende baderum med deres overflod af vand, hele det charmerende landsted, der genlød af springvand og fuglesang.

3 Med os var der samtidig en ung mand, der studerede filosofi; det var den stoiske skole, som han selv blev ved med at sige, men han snakkede bare for meget og var temmelig fremfærende. 4 I de samtaler, vi plejede at have ved bordet efter middagen, udtalte han sig utidigt og dumt og uden at stoppe om filosofiske læresætninger, og han blev ved med at fremhæve, at i sammenligning med ham selv var alle de førende attisktalende mænd, hele det togaklædte folk og alle, der bar det latinske navn, nogle uvidende bondeknolde; han kæftede op med udtryk, der ikke var til at kende, faldgruberne i syllogismerne og dialektiske sofismer, herreargumentet,³ tavshedsargumentet⁴ og bunkeargumentet⁵ og andre gåder af den slags, og han var den eneste, der kunne løse dem! Og etik, den menneskelige begavelses natur, oprindelsen til dyderne, deres funktioner og begrænsninger, på den anden side den fortræd, der kommer af sygdomme og laster, sjælenes undergang og ødelæggelse – han forsikrede, at ingen anden havde udforsket, erfaret og tænkt mere over disse ting. 5 Han mente, at hverken tortur eller legemlige smerter eller livstruende farer kunne skade eller formindske den tilstand af livslykke, som han mente at have opnået, og ej heller kunne det stoiske menneskes rolige ansigtsudtryk nogen sinde fordunkles af nogen sygdom.

6 Da han havde blæst al denne tomme pral ud, og alle kun ønskede en afslutning, fordi de var totalt udmattede af hans ord og følte væmmelse, tiltalte Herodes ham på græsk, som han havde for vane, og sagde: "Tillad mig, hr. mesterfilosof, ef-

-
3. Herreargumentet: Hvis to af tre sætninger stemmer overens, bliver de 'herrer' over den tredje.
 4. Tavshedsargumentet: Cavallin: At man afstår fra at svare. LSJ: a fallacy.
 5. Bunkeargumentet: Hvor mange korn skal man tage fra en bunke, før den ikke længere er en bunke?

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

tersom vi, som du kalder lægmænd, ikke er i stand til at svare dig, at læse op fra en bog, hvad Epiktet, den største af stoikerne, har ment og sagt om dine store ord!", og han befalede at hente første bog af Epiktets foredrag, sådan som den er arrangeret af Arrian, og hvori den ærværdige gamle mand med fuld ret har angrebet de unge mænd, som kaldte sig stoikere, men ikke gjorde nogen gavn eller var noget værd, men kun plaprede ud med deres bagatelagtige påstande og deres betragtninger over introduktioner til undervisning af børn.

7 Der blev altså læst op af den bog, som blev lagt frem, den passage, som jeg citerer nedenfor; her har Epiktet på én gang alvorligt og vittigt skelnet mellem den sande og oprigtige stoiker, som uden nogen tvivl var uden hindringer, uden hæmninger, ubundet, fri, som havde nok, og som var lykkelig, og den hob af døgenigte, som benævner sig selv stoikere, og når de har kastet den sorte sod fra deres sne-dige ord i øjnene på deres tilhørere, pynter sig med navnet på den fornemste filosofiske skole:

8 [Eleven:] "Tal til mig om godt og ondt!"

[Epiktet:] "Så hør efter!"

'Derfra blev vi af vinden blæst op til Kikonernes bjergkyst.'⁶

9 Af de eksisterende ting er nogle gode, nogle er onde, og nogle er indifferente. Gode ting er dyder og de ting, der har del i dem, onde ting er ondskab og de ting, der har del i ondskab, mens indifferente ting er det, der ligger mellem disse: rigdom, sundhed, liv, død, nydelse, smerte."

10 [Eleven:] "Hvor ved du det fra?"

[Epiktet:] "Hellanikos siger det i sin *Ægyptens historie*. For hvilken forskel gør det at sige dette, eller at Diogenes har sagt det i sin *Etik* eller Chrysippos eller Kleantes? Har du nu udforsket noget af disse ting, og har du dannet dig din egen mening? 11 Vis mig, hvordan du plejer at tage en storm om bord på et skib; husker du denne sontring, når masten knirker, og du skriger op? Hvis en overfladisk person stiller sig ved siden af dig og siger: 'Sig mig for himlens skyld, hvad du

6. Homer, *Odysseen* 9.39, overs. Otto Steen Due 2002, 136.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

sagde lige før, er det at lide skibbrud ikke ondskab, har det ikke del i ondskab?' Ville du så ikke kaste et stykke træ efter ham og råbe: 'Hvad har jeg med dig at gøre, menneske? Vi er ved at dø, og du kommer bare og laver sjov!' 12 'Hvis kejseren sendte bud efter dig på en anklage . . .'⁷

13 Da den unge uforskammede mand havde hørt dette, tav han stille, som om det alt sammen ikke var sagt af Epiktet mod nogle andre, men af Herodes mod ham selv.

1.3

Cheilon fra Lakedaimon traf en vanskelig beslutning for at redde en ven; man bør forsigtigt og omhyggeligt overveje, om man for at gavne sine venner på noget tidspunkt skal begå en uret; det er anført og refereret, hvad både Theofrast og Marcus Cicero har skrevet om dette emne.

1 Om Cheilon fra Lakedaimon, en mand, der befinder sig i den navnkundige gruppe af vismænd, er der skrevet i bøger, der har berettet om berømte mænds liv og bedrifter, at denne Cheilon i slutningen af sit liv, da døden netop var ved at gribe ham, talte sådan til sine venner, der stod rundt om ham:

2 "Det kan være, at I ved, at der kun er meget lidt af det, jeg har sagt og gjort i et langt liv, som jeg fortryder. 3 På dette tidspunkt tror jeg ikke, at jeg tager fejl, når jeg siger, at jeg ikke har begået noget som helst, som jeg er bekymret over at tænke på, undtagen én ting, og det står mig endnu ikke klart, om jeg har handlet rigtigt eller forkert.

4 Jeg var dommer sammen med to andre i en sag, hvor en vens liv stod på spil. Loven var sådan, at manden nødvendigvis måtte dømmes skyldig. Enten skulle min ven dømmes til døden, eller også måtte jeg anvende bedrageri over for loven. 5 Jeg overvejede i lang tid med mig selv, hvordan jeg kunne behandle en så vanskelig situation. I sammenligning med alternativet, forekom det, jeg gjorde, lettere at bære: I hemmelighed stemte jeg for at domfælde ham, mens jeg overtalte mine meddommere til at frikende ham. 7 Således var både min pligt som dommer og

7. Citatet er hentet hos Arrian 2.19.12-17 (det fortsætter i øvrigt uden lakune).

som ven reddet i en betydningsfuld sag. Denne handling plager mig dog, fordi jeg er bange for, at den ikke holder mig væk fra uredelighed og skyld i den samme sag og på det samme tidspunkt og i et fælles anliggende, men har overtalt andre til noget, der er stik modsat af, hvad jeg mente, det var rigtigst at gøre."

8 Og denne Cheilon, en mand, der var kendt for sin fortrinlige visdom, var i tvivl om, hvor langt han burde gå mod loven og mod retfærdigheden for en vens skyld, og denne sag nagede ham også i slutningen af hans liv, 9 og derefter har mange filosofiske elever, som det er beskrevet i deres bøger, ganske grundigt og ganske omhyggeligt udforsket, for nu at bruge deres egne ord, *om man skal komme sin ven til hjælp mod retfærdigheden og i hvilket omfang og hvordan*.

10 Om dette spørgsmål er der skrevet afhandlinger både af mange andre, som jeg har nævnt det, og med den største præcision af Theofrast, den mest beskedne og mest lærde i den peripatetiske skole, og hans afhandling findes, hvis jeg husker ret i første bog af hans værk *Om venskabet*.⁸ 11 Denne bog synes Marcus Cicero at have læst, da også han forfattede en bog *Om venskabet*. De øvrige ting, som Cicero mente, han skulle låne fra Theofrast, tog han og overførte på det fortræffeliggste og særdeles sammenhængende, sådan som han kunne med sin begavelse og sit sproglige mesterskab; 12 men dette sted, om hvilket jeg har sagt, at det er blevet grundigt studeret, og som er det vanskeligste af dem alle, er han passeret henover i al hast, og heller ikke det, som Theofrast skrev med omhu og tydeligt, har han skildret, men den præcision, ja næsten pedanteri i afhandlingen har han forbigået og har kun med nogle få ord bemærket sagens egenart. 13 Jeg citerer fra Cicero, hvis nogen ønsker at tage det i øjesyn: "Jeg mener derfor, at man skal afgrænse venskabets forpligtelser på følgende måde: Når to mennesker uden karakterbrist er venner, skal de uden undtagelse tage del i hinandens anliggender, planer og ønsker, og selv om man bliver nødt til at hjælpe sine venner, når det gælder deres liv og gode rygte, ved at opfylde et mindre retfærdigt ønske, skal man ikke være bange for at vige bort fra den lige vej, forudsat at man ikke bliver fuldstændig

8. Theofrast fr. 436 no. 23b, 534 Fortenbaugh.

kompromitteret ved det. I et vist omfang kan man nemlig godt være overbærende over for en ven."⁹

Når det gælder deres liv og gode rygte, siger han, skal man ikke være bange for at vige bort fra den lige vej, så at man også skal opfylde et uretfærdigt ønske. 14 Men af hvilken art denne afvigelse skal være, hvor langt vi skal gå for at hjælpe, og hvor stor uretfærdigheden må være i vennens ønske, det siger han ikke. 15 Hvilken betydning har det for mig at vide, at jeg må afvige fra den rette vej, hvis jeg ikke bliver helt kompromitteret, når mine venner befinder sig i farer af denne art, med mindre han også fortæller mig, hvad han mener med at blive helt kompromitteret, og hvis jeg går bort fra vejen, hvor langt bør jeg da gå? Der er nemlig, siger Cicero, en grænse for, hvad der kan tilgives i et venskab. 16 Dette er tværtimod, hvad man netop skal lære, og som de, der docerer, siger mindst om: Hvilken grænse bør man sætte for tilgivelse i et venskab? 17 Vismanden Cheilon, som jeg nævnte lige før, afveg fra vejen for at redde en ven. Men jeg kan se, hvor langt han gik; han gav et falsk råd for at redde sin ven. 18 Dog var han i slutningen af sit liv i tvivl på dette punkt, om han med rette kunne bebrejdes eller anklages.

Mod sit fædreland, siger Cicero, må man ikke tage våben i hænde for en ven.¹⁰ 19 Dette var naturligvis noget, enhver vidste, "også før Theognis blev født," som Lucilius udtrykker det.¹¹ Men hvad jeg spørger om, og hvad jeg ønsker at vide, er dette: Når man skal handle til fordel for en ven mod retfærdigheden og mod, hvad der er tilladt, men med bevarelse af frihed og fred, og når man skal afvige, som han selv siger, fra vejen, hvad bør da gøres, i hvilket omfang, i hvilken sag og hvor langt skal man gå? 20 Atheneren Perikles, en mand, der var udstyret med en fremragende begavelse og med alle mulige kundskaber, sagde ligeud, hvad han mente, ganske vist kun i ét tilfælde, men det var dog ganske tydeligt. Da en ven nemlig bad ham om at sværge falsk i en retssag for ham, brugte han følgende ord til ham: "Man bør bistå sine venner, men ikke ud over, hvad guderne vil!"

9. Cicero, *De amicitia* 61, overs. Jørgen Mejer 1972, 469.

10. Jf. *De amicitia* 36 (det er ikke et ordret citat).

11. Lucilius 952 Marx.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

21 Theofrast har i den bog, jeg omtalte, drøftet denne sag med større grundighed og mere nøjagtigt og bestemt end Cicero. 22 Men når docerer, udtaler han sig heller ikke om en eneste handling i alle enkeltheder, og han bruger heller ikke sikre beviser fra nogle eksempler, men kun typer i hovedtræk og generelt omtrent på følgende måde:

23 "Man bør acceptere at blive kompromitteret eller få et slet rygte, under forudsætning af, at det er i et lille og ubetydeligt omfang, hvis man herved kan opnå en stor fordel for en ven. For det lette tab ved en mindsket anseelse skal naturligvis opvejes og erstattes ved en anden og mere tungtvejende anseelse ved at hjælpe en ven, og den yderst ringe plet og mangel på ry så at sige bliver repareret ved det værn, som består i den nytte, man vinder for sin ven. 24 Vi bør heller ikke," siger han, "lade os påvirke af blotte navne, fordi den anseelse, mit gode navn har, og nytten for en ven er ikke af samme art. Disse ting skal nemlig vurderes ved den vægt og betydning, de har, ikke ved ordenes navne eller ved fortjenesten ved arterne. 25 For når en vens nytte eller vores egen anseelse stopper op i forhold, der er lige eller næsten lige, har vores anseelse utvivlsomt forrangen; men når nytten for vennen er meget større, og der er et let tab i vores anseelse i et ubetydeligt forhold, så bliver det, som er nyttigt for en ven, mere fuldt end det, der giver os selv anseelse, ligesom en stor mængde af bronze er mere kostbar end en lille plade af guld."

26 Jeg citerer nu Theofrasts egne ord om denne sag: "Hvis nu en ting er mere værdifuld i kraft af sin art, skal man ikke, uanset hvilken del af tingen der er tale om, vælge det, når det sammenlignes med noget andet af tilsvarende størrelse. Det gælder f. eks. ikke, hvis guld er mere værdifuldt end bronze, at en mængde guld, der bliver sammenlignet med en tilsvarende mængde bronze, vil være mere værd; men det vil være både mængden og størrelsen, der vil gøre udslaget."

27 Også filosofen Favorinus definerede overbærenheden i et venskab af denne art, da han meget passende havde løsnet en smule og havde mildnet sin skarpsindige undersøgelse af retfærdigheden, med disse ord: "Den såkaldte gunstbevisning

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

hos mennesker, dette er at slække på den strenge nøjagtighed, når der er brug for det."¹²

28 Derefter udtrykker Theofrast sig omtrent på følgende måde: "Den størrelse, tingene har – om den er lille eller stor – og alle disse vurderinger af pligterne bliver undertiden behersket, kontrolleret og ligesom styret af momenter udefra og af andre tvingende omstændigheder, der ligesom tilføjes af personer, betingelser, tidsforhold og selve omgivelserne, og som det er vanskeligt at indføje i forskrifter, og de gør dem snart gyldige, snart ugyldige."

29 Dette og tilsvarende ting har Theofrast skrevet ganske forsigtigt, omhyggeligt og samvittighedsfuldt med større opmærksomhed på at analysere og diskutere end med en tanke på og tillid til at træffe en afgørelse, eftersom forskellene i sagerne og omstændighederne og de fine nuancer mellem afvigelserne bestemt ikke fastlægger en regel, der er ligefrem, eviggyldig og sondrende i de enkelte tilfælde, hvilket jeg i indledningen af mit essay sagde, at vi savnede.

30 Denne Cheilon, i hvem jeg tog udgangspunkt for denne lille afhandling, er ophavsmand til såvel andre nyttige og kloge formaninger som denne her, der ganske afgjort er til stor nytte, fordi han har tvunget de to mest utæmmelige følelser, nemlig kærlighed og had, inden for sikre grænser. "Du skal elske," siger han, "som om du ved skæbnens bestemmelse engang skulle komme til at hade, og du skal på tilsvarende måde hade, som om du måske vil komme til at elske."

31 Om samme Cheilon har filosofen Plutarch skrevet således i første bog af *Om sjælen*: "Da den gamle Cheilon havde hørt en mand sige, at han ingen uvenner havde, spurgte han, om han ingen venner havde, for han mente, at uvenskaber nødvendigvis måtte følge venskaber og være involveret i dem."¹³

1.4

Antonius Iulianus har fint og nøjagtigt undersøgt den dygtighed, hvormed Marcus Tullius har ændret et ord i en af sine taler.

12. Favorinus fr. 102 Marres.

13. Plutarch vii, p. 19 Bernardakis.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

1 Taleren Antonius Iulianus havde en særdeles hæderlig og tiltalende personlighed. Han besad også en lærdom, der var nyttig og behagelig, og lagde stor vægt på den udsøgthed, man fandt hos ældre forfattere, og han kunne huske dem; ydermere vurderede han alle ældre skrifter så omhyggeligt og afvejede deres fortrin og gennemrodede deres fejl, at man ville sige, at hans domme var efter en rettesnor.

2 Denne Iulianus havde følgende mening om den syllogisme, som findes i den tale, Marcus Tullius holdt *For Gnaeus Plancius* – 3 men jeg vil først citere selve ordlyden, som han fældede en dom over: "Dog er der en forskel på skyldighed (*debitio*) af penge og skyldighed af taknemmelighed. For den, der har betalt pengene tilbage, har (*habet*) øjeblikkeligt ikke det, som han har givet tilbage, mens den, der stadig skylder penge (*debet*), holder en andens ejendom tilbage: Men den, som viser sin taknemmelighed, har den stadig, og den, der har den, viser den ved selve det, at han har den. For mit eget vedkommende vil jeg ikke ophøre med at være Plancius skyldig, selv om jeg betaler min gæld, og jeg kunne heller ikke betale ham i mindre omfang blot ved denne velvilje, hvis denne plagsomme situation ikke var indtruffet."¹⁴

4 "Det er bestemt," sagde Iulianus, "en kunstfærdig og afrundet talestrøm, og den er charmerende ved sin rytme, men den bør læses med tilladelse til at ændre et ord en smule, så sætningens betydning er bevaret. 5 For sammenstillingen af skyldighed af taknemmelighed og skyldighed af penge kræver, at dette ord har to betydninger. 6 Skyldighed af taknemmelighed og penge vil da forekomme at blive sat op mod hinanden med fuld ret, hvis man kan sige, at man både skylder penge og taknemmelighed, men det skal drøftes, hvad der vil ske, når man skylder penge væk og betaler dem, og omvendt, når man skylder taknemmelighed og 'betaler' den, idet ordet *at skylde* er fastholdt i begge tilfælde. Når Cicero," fortsatte Iulianus, "havde sagt, at det var noget forskelligt at skylde taknemmelighed og penge, og redegjorde for sin opfattelse af denne mening, bruger han ordet *skylder*, når det drejer sig om penge, men når det drejer sig om taknemmelighed, erstatter han *skylder* med *viser*; han siger jo: 'Den, som viser sin taknemmelighed, har den stadig, og den, der har den, viser den ved selve det, at han har den.' 7 Men ordet

14. Cicero, *Pro Plancio* 68. Han mener, at han betaler sin gæld ved at forsvare Plancius.

viser stemmer ikke med den fremlagte sammenligning. Det er nemlig det at skyldes taknemmelighed og ikke at vise den, der sammenlignes med penge, og det havde været mere konsekvent at sige på følgende måde: 'Den, der skylder, betaler tilbage ved selve det, at han skylder;' men det ville være meningsløst og indskrænket, hvis han sagde, at en taknemmelighed, der endnu ikke var vist, var blevet vist ved selve det forhold, at den skyldes. 8 Derfor," sagde Iulianus, "foretog Cicero en ændring og erstattede med et beslægtet ord i stedet for det, han havde udeladt, for at han kunne synes ikke at have forladt meningen med at sammenligne skyld og at have fastholdt sætningens smagfuldhed."

På denne måde udlagde og vurderede Iulianus passager hos ældre forfattere, som unge mennesker læste under hans ledelse.

1.5

Taleren Demosthenes blev udsat for kritik på grund af sin omhu for sit legeme, sit tøj og for sin ildesete elegance; taleren Hortensius fik øgenavnet danserinden Dionysia på grund af en tilsvarende elegance, og fordi han agerede som skuespiller under retssager.

1 Det fortælles, at Demosthenes var alt for omhyggelig med sit tøj og sin legemspleje, så den fremstod sirlig og elegant. Og derfor blev 'den lille smarte kappe' og 'den lille bløde skjortebluse'¹⁵ udsat for kritik af hans konkurrenter og modstandere, og derfor afholdt de sig heller ikke fra at bruge vanærende og nedværdigende ord om, at han ikke var en rigtig mand, og at han talte med en besudlet mund.

2 På samme måde gik det Quintus Hortensius, sin tids berømteste taler (hvis man ser bort fra Marcus Tullius), fordi han velovervejet og kunstnerisk var så elegant klædt, og fordi hans hænder var ganske talende og udtryksfulde, når han plæderede, for han blev mødt med fornærmelser og forhånelser, og der blev ytret mange ting imod ham ligesom mod en skuespiller under selve retssagerne ved domstolen. 3 Men da Lucius Torquatus, der havde en noget bondsk og uvittig karakter i fuld alvor og med stor bitterhed over for dommerkollegiet, da der blev

15. Udtrykkene stammer fra Aischines, *Tale mod Timarchos* 131, overs. Otto Steen Due 1983, 46.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

holdt forhør over Sulla, sagde, at Hortensius ikke bare var en skuespiller, men også en mimeskuespillerinde, og kaldte ham Dionysia, navnet på en meget kendt danserinde, så sagde Hortensius i en blød og stilfærdig tone: "Dionysia! Jeg vil hellere være Dionysia end det, du er, Torquatus: en fjende af muserne, en fjende af Afrodite og en fjende af Dionysos!"

1.6

Uddrag af en tale, som Metellus Numidicus¹⁶ holdt som censor til folket, da han opfordrede det til at gifte sig; hvorfor talen blev kritiseret, og på hvilken måde den blev forsvaret.

1 Med mange lærde mænd som tilhørere blev der læst en tale op af Metellus Numidicus, en alvorlig og veltalende mand, som han havde holdt i sin egenskab af censor *Til folket om at gifte sig*, da han opfordrede det til at indgå ægteskab. 2 I den tale stod der sådan: "Hvis vi kunne klare det uden en kone, Quiriter, så undgik vi det besvær; men eftersom naturen har maget det så, at vi hverken kan leve tilstrækkeligt bekvemt med dem eller på nogen måde uden dem, så må vi snarere sørge for en varig velfærd end for en kortvarig nydelse."¹⁷

3 Nogle mente, at når Quintus Metellus som censor havde pligt til at opfordre folket til at gifte sig, burde han ikke have nævnt noget om det besvær og de varige bryderier, der er forbundet med at have en kone, og han skulle snarere have givet dem en opfordring frem for at fraråde og afskrække dem; tværtimod skulle han hellere, sagde de, have valgt det udgangspunkt i sin tale at fastholde, at der for det meste ikke var besvær forbundet med et ægteskab, og hvis der alligevel en gang imellem skulle ske noget sådant, skulle han have sagt, at det var bagateller, der var nemme at finde sig i, og at de gik i glemmebogen, når de blev opvejet af større fordele og glæder; endelig at de ikke hændte for alle, og at det heller ikke var en fejl fra naturens side, men skyldtes fejl og uretfærdighed hos visse ægtemænd.

16. Gellius har sikkert forvekslet Q. Caecilius Metellus Numidicus med Q. Caecilius Metellus *Macedonicus*)

17. Caecilius Metellus Numidicus, *De prole augenda* fr. 6 Malcovati.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

4 Men Titus Castricius mente, at Metellus havde talt rigtigt og værdigt som embedsmand: "En censor skal tale på én måde, en advokat på en anden. Advokaten har ret til at anvende udtalelser, der er falske, dristige, snedige, listige, spidsfindige, når blot de er sandsynlige og med en eller anden finte kan snige sig ind i sindet på de mennesker, der skal påvirkes." Videre sagde han, at det ville være en skam for en advokat, hvis han i en slet sag lod noget ligge uden at forsvare det. 5 "Men hvad Metellus angår," fortsatte han, "så er han så retskaffen og forlenet med en sådan alvor og tillid, at når han taler til det romerske folk med så stor værdighed, der kendetegner hans embeder og livsførelse, så skal han ikke sige andet end det, der forekommer ham selv og andre at være sandt, især da han udtalte sig om en sag, der var genstand for et dagligt kendskab, og som alle kendte til. 6 Han indrømmede derfor det besvær, som var velkendt af alle mennesker, og med den indrømmelse fik han dem til at stole på hans ærlighed og sandfærdighed, og til sidst overbeviste han dem let og ubesværet (hvad der var det mest betydningsfulde og rigtige) om, at samfundet ikke kunne bestå uden mange ægteskaber."

7 Der er også en anden passage fra den samme tale af Quintus Metellus, som jeg ved Hercules har fundet værd at læse med den samme opmærksomhed som det, der er skrevet af de mest seriøse filosoffer. 8 Ordlyden hos Metellus er følgende: "De udødelige guder har størst magt; men de bør ikke være mere eftergivende over for os end vore forældre. Men forældrene gør børnene arveløse, hvis disse bliver ved med at begå fejl. Hvad andet kan vi derfor forvente af de udødelige, med mindre vi gør en ende på vore onde planer? Kun mod dem er det netop rimeligt, at guderne er nådige, som ikke er deres egne modstandere. De udødelige skal værdsætte dygtighed, ikke give os den!"¹⁸

1.7

18. Metellus Numidicus, *De prole augenda* fr. 7 Malcovati.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

I følgende ord fra Ciceros femte tale mod Verres: *hanc sibi rem praesidio sperant futurum er der ikke nogen fejl, og de, der ødelægger gode afskrivninger og retter til futuram, tager fejl; der nævnes også et andet ord af Cicero, som er skrevet rigtigt, men fejlagtigt ændres; desuden nogle få bemærkninger om rytmen i talen, som Cicero ivrigt stræbte efter.*

1 I Ciceros femte tale *Mod Verres* – i en kopi, der er pålidelig, fordi den er blevet til ved tironiansk omhu og indsigt – står der følgende: 2 "Ubemidlede mennesker af jævn herkomst sejler over havene; de kommer til steder, som de aldrig før har besøgt, hvor de hverken er kendt af beboerne eller altid kan have bekendte med. Alligevel sætter de så stor lid til deres borgerskab alene, at de tror sig sikre, ikke blot hos vore embedsmænd, der holdes tilbage af frygt for lovene og den offentlige mening, og ikke blot hos romerske borgere, som de er knyttet til ved fællesskab i sprog og ret og mange andre ting, men overalt, hvor de kommer hen, venter de, at netop denne omstændighed (*rem*) vil yde dem beskyttelse (*futurum*)."¹⁹

3 Det forekom flere, at der var en fejl i det sidste ord. De mente nemlig, at der skulle stå *futuram* og ikke *futurum*, og de var ikke i tvivl om, at kopien skulle rettes, for at en solecisme i en tale af Cicero ikke skulle blive *grebet på fersk gerning* ligesom horkarlen i en komedie af Plautus²⁰ - det var sådan, de morede sig over fejlen.

4 Ved et tilfælde var en af mine venner til stede, en mand med en omfattende læsning bag sig, og som havde efterforsket det meste af den ældre litteratur og tænkt over den gennem mange vågne nætter. 5 Han inspicerede kopien og sagde, at der i dette ord hverken var nogen skrivefejl eller grammatisk fejl, og at Cicero havde talt korrekt og i overensstemmelse med tidligere sprogbrug. 6 "For *futurum*," sagde han, "relaterer ikke til *rem*, sådan som det forekommer læsere, der ikke er opmærksomme nok, og det er heller et anvendt som participium, men som infinitiv (det som grækerne kalder *aparémfaton* eller 'ubestemt'), og det tager hverken hensyn til tal eller køn, men er frit og uafhængigt, 7 ligesom det ord, Gaius Gracchus anvendte i en tale, hvis titel er *Om Publius Popilius, holdt på*

19. Cicero, *In Verrem* 2.5.167, overs. Sven Helles 2003, 1, 527f.

20. Plautus, *Bacchides* 918.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

markedspladserne, hvori der står: 'Jeg tror, at mine uvenner vil sige dette (*credo ego inimicos meos hoc dicturum*).'²¹ Han siger *inimicos dicturum* og ikke *dicturos*; 8 virker det ikke, som om *dicturum* er brugt af Gracchus ligesom *futurum* hos Cicero? På samme måde kan man på græsk uden at blive mistænkt for at begå en fejl knytte ord som *ereín* ('at ville sige'), *poiésein* ('at ville gøre') og *ésesthai* ('at ville være') og den slags til alle tal og køn uden forskel."

9 Han sagde, at der i tredje bog af Claudius Quadrigarius' *Årbøger* var følgende passage: "Mens de blev hugget ned, ville fjendernes tropper være beskæftiget dér (*copias ibi occupatas futurum*)."²² Og i indledningen til samme Quadrigarius' attende bog af *Årbøgerne* står der følgende: "Hvis du har et helbred, der svarer til dine fortjenester og vore ønsker, er der grund til, at vi kan forvente, at guderne vil velsigne dig med gaver (*deos . . . facturum*);"²³ 10 på tilsvarende måde står der i fireogtyvende bog af Valerius Antias følgende: "Hvis de religiøse ritualer var blevet udført, og man havde fået gunstige varsler, sagde offertyderne, at alt ville ske efter ønske (*omnia . . . processurum esse*)."²⁴

11 "Plautus sagde i *Casina*, hvor han omtalte en pige, *occisurum* ('vil slå ihjel') og ikke *occisuram* med følgende ord:

'Jamen, har Casina et sværd da også? -
Det har hun, endda to! – Hvorfor to? – Med det første
vil hun slå dig ihjel (*occisurum*), med det andet forvalteren!"²⁵

12 Ligeledes siger Laberius i *Tvillingerne*:

-
21. Gaius Gracchus, *De P. Popillio Laenate circum conciliabula* fr. 34 Malcovati.
 22. Quadrigarius, *Annales* 3 fr. 43 Peter.
 23. Quadrigarius, *Annales* 18 fr. 79 Peter.
 24. Valerius Antias, *Liber* 24 fr. 59 Peter.
 25. Plautus, *Casina* 691-693 (bacchiske tetrametre)

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

'Jeg troede ikke, at hun ville gøre det (*facturum*).'²⁶

13 Alle disse har udmærket vidst, hvad en solecisme var, men både Gracchus har sagt *dicturum*, *Quadrigarius futurum* og *facturum*, *Antias processurum*, *Plautus occisurum* og *Laberius facturum* som infinitiv, 14 en modus, der hverken bøjes i tal eller person eller tid eller køn, men alt omfattes af én og samme endelse, 15 ligesom Marcus Cicero ikke har sagt *futurum* i maskulinum eller neutrum (for det ville helt klart være en solecisme), men har brugt ordet uafhængigt af en forbindelse med køn."

16 Min omtalte ven sagde, at der i samme Marcus Tullius' tale *Om Gnaeus Pompeius' overkommando* var skrevet følgende af Cicero, og han læste det selv op: "Når i véd, at eders havne, og tilmed de havne, hvorigennem i ånder og lever, har været i sørøvernes magt (*in potestatem . . . fuisse*)?"²⁷ 17 erklærede han, at *in potestatem . . . fuisse* ikke var en solecisme, som en halvstuderet mængde tror, men han fastholdt, at det var sagt på en sikker og korrekt måde, som både blev benyttet af grækerne og af Plautus, der har skrevet det mest udsøgte latin og i *Amphitruo* siger:

'det faldt mig lige ind (*in mentem*)',²⁸

og ikke, som man plejer at sige, *in mente*.

18 Men bortset fra Plautus, som min ven anførte som eksempel, er også jeg stødt på en mængde af sådanne læsemåder hos vore ældre forfattere, og jeg har spredt dem ud flere steder i disse mine noter. 19 For nu at se bort fra denne regel og disse autoriteter viser selve klangen og ordstillingen tilstrækkeligt klart, at det snarere er i harmoni med Marcus Tullius' omhu i ordvalget og talens rytme at sige *potestatem* end *potestate*, eftersom begge formuleringer er god latin. 20 Den

26. Laberius, *Gemelli* 51 Ribbeck (ufuldstændig jambisk trimeter).

27. Cicero, *De imperio Cn. Pompeii* 33, overs. Valdemar Thoresen 1901, 91.

28. Plautus, *Amphitruo* 180 (ufuldstændig jambisk octonar).

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

førstnævnte er nemlig mere behagelig for øret og mere fuldendt, mens den sidstnævnte er mere uskøn og ufuldkommen, hvis blot en mand er i besiddelse af et øre, der er tilforladeligt og ikke døvt og dovent; det er ved Hercules af samme grund, Cicero foretrak at sige *explicavit* og ikke *explicuit*, som allerede var begyndt at blive mere almindelig.

Citatet findes i den tale, han holdt *Om Gnaeus Pompeius' overkommando*: "Vidne er Sicilien, som han reddede ud (*explicavit*) af de mange farer, der omgav det til alle sider, ikke ved krigens rædsler, men ved resolut optræden."²⁹ Men hvis han havde sagt *explicuit*, ville ordenes klang have sluttet med en ufuldendt og svag rytme.³⁰

1.8

En anekdote hos filosofen Sotion om luderer Lais og taleren Demosthenes.

1 Sotion er ikke nogen helt ukendt skikkelse fra den peripatetiske skole. Han skrev en bog fyldt med mange forskellige historier og kaldte den *Amaltheias horn*. 2 Dette ord betyder omtrent det samme som overflødhedshorn.

3 I denne bog findes følgende anekdote om taleren Demosthenes og luderer Lais: "Lais fra Korinth plejede at tjene mange penge ved sin skønheds elegance og ynde, og rigmænd kom i store skarer til hende fra hele Grækenland, men ingen fik adgang, før han gav, hvad hun havde forlangt; og hun plejede at forlange temmelig meget." 4 Sotion siger, at det er herfra, det almindelige ordsprog hos grækerne kommer:

"Enhver kan ikke sejle lige til Korinth!"

For den, der ikke kunne give, hvad Lais forlangte, kom forgæves til Korinth. 5 "Til hende kom engang den berømte Demosthenes i smug og bad om at få adgang til hende. Men Lais forlangte 10.000 drachmer" – det er 10.000 denarer i vor

29. Cicero, *De imperio Cn. Pompeii* 30, overs. Valdemar Thoresen 1901, 90.

30. I så tilfælde ville rytmen for det sidste ord være -UU- og ikke -U-U.

mønt.³¹ 6 "Demosthenes var ophidset og chokeret over kvindens store frækhed og beløbets størrelse, så han vendte om og sagde, mens han var ved at gå: "Jeg køber ikke fortrydelse for en så høj pris!" Men den græske sætning, som han siges at have sagt, er mere elegant: "Jeg køber ikke fortrydelse for 10.000 drachmer!"

1.9

Om forskrifterne og rækkefølgen indenfor den pythagoræiske undervisning, og hvor lang tid der blev påbudt og observeret for at lære og for at tie.

1 Man fortæller, at Pythagoras og derefter hans skole og hans efterfølgere anvendte følgende rækkefølge og metode til at modtage og undervise elever: 2 De unge mænd, der mødte op for at lære, undersøgte han ud fra deres *fysiognomi*. Ordet betyder, at man prøver at få noget at vide om folks karakter og natur ved at slutte noget på basis af ansigtsudtrykkets beskaffenhed og på basis af hele legemets skikkelse og holdning. 3 Den, der var blevet udforsket af Pythagoras og fundet velegnet, befalede han straks at blive modtaget i skolen og at tie stille i et bestemt tidsrum: Det havde ikke den samme længde for alle, men var forskelligt, alt efter hvordan man bedømte den enkeltes evne til at lære. 4 Den, som tav stille, lyttede til det, der blev sagt af andre, men det var ikke tilladt at spørge, hvis man havde forstået for lidt, eller at kommentere det, som man havde hørt; der var dog ingen, som tav i mindre end to år: I den tid, hvor de tav og lyttede, blev de kaldt *akustikoi* eller 'lyttere'. 5 Men når de havde lært det vanskeligste af alt, nemlig at tie og lytte, og var begyndt at være uddannede i den form for tavshed, der hedder *echemythía* eller 'ordtilbageholdenhed', havde de mulighed for at tale og spørge, at skrive det ned, de havde hørt, og at udtrykke det, de selv mente; 6 på dette tidspunkt blev de kaldt *mathematikoi* eller 'studerende', naturligvis ud fra de fag, som de allerede var begyndt at lære og tænke over: De gamle grækere kaldte nemlig geometri, aflæsning af solure, musik og andre højere fag for *mathémata*; folk bruger almindeligvis *mathematikere* om dem, der rettelig burde kaldes chaldæere med et etnisk udtryk. 7 Når de derefter var udrustet med disse videnskabelige

31. Én drachme eller én denar svarer til en dagsløn for en arbejder!

studier, gik de over til at betragte verdens opbygning og naturens grundelementer, og så blev de benævnt *fysikoí* eller 'naturfilosoffer'.

8 Da min ven Taurus havde sagt dette om Pythagoras, fortsatte han: "Men nu til dags er det ikke nok for dem, der uden at være tørre bag ørerne kaster sig over filosofien, at de er ukyndige, umusiske og uvidende om geometri, men de vil også opstille den regel, efter hvilken de vil lære at filosofere. 9 Én siger: 'Lær mig først det her!', en anden siger: 'Jeg vil gerne lære det her, men ikke det der!'; denne er ivrig efter at begynde med Platons *Symposion*, fordi Alkibiades var beruset her, hin vil begynde med *Faidros* på grund af Lysias' tale. 10 Ved Iuppiter!", sagde han, "der findes også nogle, der kræver at læse Platon, ikke for at forædle deres liv, men for at pynte deres sprog og stil, ikke for at blive mere besindige, men mere elegante."

11 Dette plejede Taurus at sige, når han vejede de nye filosofiske studenter op mod de gamle pythagoræere.

12 Jeg må heller ikke undlade at fortælle, at alle, så snart de af Pythagoras var modtaget i denne filosofiske kreds, skød ind i en fælles kasse, hvad de havde af ejendom og penge, og der dannedes et uadskilleligt forbund, ligesom det gamle fællesskab, som med et juridisk udtryk kaldes 'med udelt arv'.

1.10

Hvilke ord filosofen Favorinus brugte til at omtale en ung mand, der talte et antikveret sprog.

1 Filosofen Favorinus sagde til en ung mand, der var overordentlig glad for gamle ord, og som anvendte adskillige gammeldags og ukendte udtryk i sin daglige almindelige tale: "Curius og Fabricius og Coruncanus, der levede i gamle dage, og endnu længere tilbage end disse de berømte trillinger Horatius snakkede jævnt og klart med deres samtidige, og de talte ikke som auruncerne eller sicanerne eller pelasgerne, som siges at have været de første beboere i Italien, men brugte deres samtids ord; 2 men du taler, som om du nu talte med Euandros' mor, og du anvender et sprog, som man ikke har brugt i mange år, fordi du ikke ønsker, at nogen skal vide og forstå, hvad du siger. Dit tåbelige menneske, mon ikke du skulle holde

din mund, så du kan opnå det, du ønsker? 3 Men du påstår, at du elsker fortiden, fordi den var hæderlig og god og afholdende og mådeholden. 4 Jamen, så lev efter gammel sæd og skik, men tal nutidens sprog og tænk på og læg dig det på sinde, som Gaius Caesar, en mand af fremragende karakter og klogskab, skrev i første bog af *Om analogi*: "Undgå det usædvanlige og påfaldende ord ligesom en klippe i havet!"³²

1.11

Den berømte forfatter Thukydid siger, at lakedaimonerne i slag ikke anvender trompeter, men fløjter, og han citeres; Herodot beretter, at kong Alyattes havde kvindelige citharspillere i det militære opbud; ligeledes nogle få ord om den fløjte, som Gracchus anvendte i forbindelse med taler på folkeforsamlingen.

1 Thukydid, den højt ansete græske historiker, fortæller, at lakedaimonerne, der var fremragende krigere, i kamp ikke brugte signaler med horn og trompeter, men fløjtemusik; det var ikke ud fra et religiøst ritual eller foranlediget af deres gudstjeneste, og formålet var heller ikke at opildne og spore deres tapperhed, hvilket horn og trompeter er i stand til, men tværtimod for at mændene kunne blive mere rolige og harmoniske, for voldsomhed bliver mildnet af rytmen fra en fløjtespiller. 2 De mente netop, at ved sammenstødet med fjenderne og i begyndelsen af et slag var der ikke noget, der var mere velegnet til at føle sig godt tilpas og modig, end hvis rigtig mange ved hjælp af milde toner kunne holde sig selv under kontrol. 3 Når hæren således var kampklar, og slaglinjen var trukket op, og man begyndte at rykke frem mod fjenden, begyndte fløjtespillere, der var placeret inde midt i hæren, at spille. 4 Ved dette rolige og behagelige, ja ligefrem højtidelige prælude blev soldaternes iver og fremdrift holdt i tømme ligesom i en militærmusikalsk disciplin med det formål, at de ikke skulle styrte fremad i vild uorden. 5 Men jeg har lyst til at citere den fremragende forfatters egne ord, som er mere vægtige i al deres værdighed og pålidelighed: "5 Efter dette skred saa Hærene til Angreb. Argeierne og deres Forbundsfæller rykkede fremad med anspændt Kraft og hidsig

32. Caesar, *De analogia* fr. 2 Funaioli.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

Hu; Lakedaimonerne derimod langsomt og til Musik af mange Fløjtespillere, som de efter lovmæssig Skik havde staaende i deres Rækker, ikke af noget religiøst Hensyn, men alene for at de kunde nærme sig til Fjenderne i jævn Marche med taktfaste Skridt, og for at deres Linie ikke skulde blive brudt, saaledes som det plejer at gaa med de store Hære under deres Fremmarche til Kamp."³³

6 Man fortæller også om kretenserne, at de indleder deres slag, mens en lyre spiller for og regulerer deres skridt; 7 Alyattes, der var konge af Lydien og barbarisk i sin opførsel og i sin luksus, havde ifølge Herodot³⁴ under krigen mod milesierne fløjtespillere og lyrespillere til at akkompagnere, ja endnu kvindelige fløjtenister, i sin hær og under slag, det vil sige den slags, der kan underholde gæsterne i deres udsvævelser. 8 Men Homer siger, at achaierne greb til kamp, ikke ved at støtte sig til lyrer og fløjter, men i tavs harmoni og enighed i sind og hjerte:

"Tavst gik Achaierne frem over sletten og fnyste af kampmod, alle besluttede på at forsvare hinanden i striden."³⁵

9 Hvad betyder da det voldsomme krigsråb fra de romerske soldater, som forfatterne af årbøgerne skriver, plejede at blive hørt under slag? Er det sandsynligt, at det er sket mod en indretning i den gamle disciplin? Eller er der brug for en rolig gang og for tavshed, når man bevæger sig mod en fjende, som kan ses på lang afstand, men når man er kommet i nærkamp, skal fjenden allerede på kort afstand drives tilbage med et angreb og skræmmes med høje råb.

10 Men se, ved omtalen af lakonisk fløjtespil kommer jeg også til at tænke på den fløjte, der efter sigende blev anvendt ved folkeforsamlinger, når Gaius Gracchus talte for folket, og som førte an og spillede nogle melodier. 11 Men det er overhovedet ikke rigtigt, som man plejer at sige, at han havde en fløjtespiller til at stå bag ved ham, mens han talte, og med forskellige melodier snart beroligede hans sind og hans foredrag og snart gjorde det mere anspændt. 12 Hvad kunne

33. Thukydide 5.70, overs. M. Cl. Gertz 1900, 3, 66.

34. Herodot 1.17.

35. Homer, *Iliaden* 3.8-9, overs. Otto Steen Due 1999, 61.

man vel tænke sig mere absurd end, at Gracchus ligesom en barfodsdanser under talen skulle have en fløjtespiller til at spille rytmer og melodier og omkvæd? 13 Men mere pålidelige historikere fortæller, at musikeren havde stillet sig ret så diskret blandt tilhørerne, og at han med en kort fløjte en gang imellem blæste en temmelig dyb tone for at hæmme og dæmpe den glødende energi i talerens stemme; 14 jeg tror nemlig ikke, at Gracchus' velkendte voldsomhed manglede nogen tilskyndelse eller opmuntring udefra. 15 Dog mener Marcus Cicero, at fløjtenisten blev brugt af Gracchus af hensyn til begge ting, så at han snart med rolige, snart med hurtige toner kunne sætte gang i talen, hvis den var for svag eller uden kraft, eller tæmme den, hvis den blev alt for vild og fremfarende. 16 Jeg citerer Ciceros egne ord: "Derfor havde også den samme Gracchus – hvad du kan få nærmere bekræftet, Catulus, af din litterært interesserede og belæste klient Licinius, som i sin tid var sekretær-slave hos Gracchus, - for vane at have en musikkyndig mand med en lille elfenbensfløjte stående skjult bag sig, når han talte til folket, for at han hurtigt kunne blæse den bestemte tone, hvormed han enten kunne opildne ham, hvis han sløjede af, eller standse ham, hvis han gik for hårdt på."³⁶

17 Aristoteles har i sit værk *Problemer* skrevet, at skikken med at gå i kamp til fløjtespil er begyndt af lakedaimonerne, for at soldaternes selvsikkerhed og kampiver skulle blive mere tydelig og afgjort. 18 "Modløshed og frygt," siger han, "harmonerer ikke med at gå i gang med sådant noget, og soldater, der er nedslåede og bange er ikke gunstige for en så uforfærdet og smuk rytme i angrebet." 19 Jeg giver et lille citat fra Aristoteles om dette emne: "Hvorfor marcherer de til fløjtemusik, når de går ud på en farefuld mission? For at de kan finde ud af, hvem der udviser fejhed."³⁷

1.12

36. Cicero, *De oratore* 3.225, overs. Thure Hastrup 1981, 697.

37. Aristoteles fr. 244 Rose.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

Hvilken alder, fra hvilken familie, med hvilken ritus, med hvilke ceremonier og religiøse handlinger og under hvilket navn en vestalinde bliver valgt af pontifex maximus og hvilken retsstilling hun straks får, når hun er blevet valgt; og at, som Labeo siger, hun hverken kan blive arving efter en, der ikke har skrevet testamente, eller nogen arve hende, hvis hun ikke har skrevet testamente.

1 De, der har skrevet om valg af vestalinder (og blandt dem har Antistius Labeo skrevet mest nøjagtigt),³⁸ har sagt, at det ikke er lovligt at vælge en, som er yngre end seks år, og heller ikke en, som er ældre end ti år; 2 videre skal hendes far og mor være i live; 3 hun må være i stand til at tale tydeligt, hun må ikke have problemer med hørelsen, og hun må ikke have nogen legemsfejl; 4 hun må ikke selv være fri af sin fars myndighed og det må hendes far heller ikke, selv om hun er underkastet sin bedstefars myndighed, hvis faderen er i live; 5 hendes forældre (den ene eller begge) må ikke have været slaver eller have været beskæftiget i nedværdigende erhverv. 6 Men også hun, hvis søster er blevet valgt til det præsteembede, kan forlange fritagelse, siger de; ligeledes hvis hendes far er flamen eller augur eller medlem af femtenmandskommissionen, der tager sig af de sibyllinske bøger, eller medlem af syvmandskommissionen, der tager sig af offentlige banketter, eller er salierpræst. 7 Frihed for dette præsteembede plejer også at blive tildelt den pige, der er forlovet med en pontifex, eller til datteren af ham, der spiller trompet ved religiøse ceremonier. 8 Yderligere har Ateius Capito skrevet,³⁹ at man ikke må vælge en datter af en, der ikke har bopæl i Italien, og at den mand, der har tre børn, også skal fritages.

9 Så snart vestalinden er blevet valgt og ført ind i forhallen i Vestatemplet og overgivet pontifexerne, fra det tidspunkt træder hun ud af sin fars myndighed uden en ceremoni med frigørelse og uden forringelse af sine borgerlige rettigheder, og hun opnår ret til at skrive sit testamente.

10 Om fremgangsmåden og ritualet ved at vælge en vestalinde findes der ikke ældre kilder, bortset fra at den første, der blev valgt, blev valgt af kong Numa. 11 Men vi har fundet en *Lex Papia*, hvori det bestemmes, at der ved ypperstepræ-

38. Labeo Antistius, *De iure pontificio* fr. 21 Huschke.

39. Ateius Capito, *De iure pontificio* fr. 14 Strzelecki.

stens afgørelse skal udvælges tyve jomfruer blandt folket, at der skal foretages en lodtrækning blandt denne mængde på en folkeforsamling, og at den, hvis lod bliver udtrukket, gribes af ypperstepræsten, og hun bliver Vestas. 12 Men denne lodtrækning synes ikke nu at være nødvendig efter *Lex Papia*. For hvis en respektabel mand henvender sig til ypperstepræsten og tilbyder sin datter til præsteembedet, og det er en, man kan tage i betragtning, forudsat at man har fulgt religionens forskrifter, kan der gennem senatet gives dispensation fra *Lex Papia*.

13 Jomfruen synes at blive 'grebet', fordi hun holdes fast af ypperstepræstens hånd og føres væk fra sin far, under hvis myndighed hun er, ligesom en krigsfange. 14 I første bog af Fabius Pictors historieværk står der, hvilke ord ypperstepræsten skal fremsige, når jomfruen gribes. Det er følgende: "Til at være vestalinde, som skal udføre de hellige ritualer, som det er retmæssigt, at en vestalinde udfører for det romerske folk, Quiriterne, sådan som hun er den bedste efter loven, således griber jeg dig, Amata."⁴⁰

15 Der er flere, der mener, at udtrykket 'at blive grebet' kun skal bruges om vestalinder. Men også Iuppiterpræster og ligeledes pontifexer og augurer sagdes 'at blive grebet'. 16 Lucius Sulla har i anden bog af sine *Bedrifter* skrevet sådan: "Publius Cornelius, der var den første, der fik tilnavnet Sulla, blev *grebet* til Iuppiterpræst."⁴¹

17 Marcus Cato sagde om lusitanerne, da han anklagede Servius Galba: "Dog siger de, at de havde ønsket at falde fra. Jeg ønsker nu, at jeg kendte til præstjura. Skal jeg så af den grund *gribes* til pontifex? Hvis jeg ønsker at vide noget om tyding af varsler, mon så nogen skal *gribe* mig til augur?"⁴²

18 Yderligere står der i Labeos *Kommentarer*, som han skrev om de *Tolv Tavler*, sådan: "En vestalinde kan ikke blive arving efter en, der ikke har skrevet testamente, og heller ikke kan nogen arve hende, hvis hun ikke har skrevet testamente,

40. Fabius Pictor, *Liber* 1 fr. 4 Huschke = fr. 1 Peter.

41. Sulla, *Res gestae* fr. 2 Peter.

42. Cato, *Contra Servium Galbam* fr. 197 Malcovati = *Origines* 5 fr. 109 Peter.

men hendes ejendele tilfalder statskassen, siger de. Med hvilket retsgrundlag det sker, er omstridt.⁴³

19 Under valget kaldes vestalinden 'Amata', fordi der er en tradition om, at det var navnet på den, der første gang blev valgt.

1.13

Et filosofisk spørgsmål: Hvad er det rette at gøre, når man har fået en ordre? Overhovedet at udføre det, der er beordret, eller en gang imellem det modsatte, hvis man regner med, at det vil være mere gavnligt for den, der har givet ordren. Om dette spørgsmål fremlægges forskellige meninger.

1 Når det drejer sig om at påtage sig pligter og at vurdere og bedømme, hvad filosoferne kalder *kathékonta*, 'pligter', plejer man at spørge, når en opgave er blevet overdraget til dig, og det er blevet bestemt, hvad du overhovedet skal gøre, om du bør gøre noget mod dine ordrer, hvis sagen derved kan synes at få et heldigere resultat og være til nytte for den, som har overdraget dig opgaven. 2 Det er et vanskeligt spørgsmål, og det er blevet besvaret i to retninger af kloge mænd. 3 Det er ikke så få, som har afgjort sig for den ene side, og som har ment, at når sagen én gang er bestemt og overvejet af ham, hvis opgave og ret det er, så skal man ikke udføre noget mod hans ordre, også selv om en uventet hændelse skulle give løfter om, at sagen kunne udføres mere fordelagtigt, for hvis ens forventning ikke går i opfyldelse, måtte man pådrage sig skylden for utålmodighed og en straf, man ikke kan undgå; 4 hvis omvendt sagen har et godt udfald, måtte man takke guderne, men det virker alligevel, som om man har indført et nyt eksempel, hvorved velgennemtænkte planer bliver ødelagt, hvis de løses fra bindingen i ordren. 5 Andre har ment, at det snarere var ulemperne, man kunne være bange for, hvis tingene skete anderledes, end ordren lød, der skulle overvejes op mod den fordel, man forventede, og hvis disse var lettere og mindre, mens der viste sig en mere betydelig og større nytte med en så fast forventning, man kunne, så mente de, at man kunne handle imod ordren, for at man ikke skulle gå glip af en lejlighed til at ud-

43. Labeo, *Commentarii* fr. 24 Huschke.

føre en bedrift, der var blevet tilbudt én af guderne. 6 De troede heller ikke, at eksemplet med ikke at adlyde skulle frygtes, hvis der blot var fornuftige grunde af denne art til stede. 7 Først og fremmest mente de, at man skulle tage i betragtning, hvilken karakter og natur den mand havde, som havde det under sig, og hvis ordre det var: Han måtte ikke være stridbar, hård, hidsig og ubønhørlig, sådan som de postumianske⁴⁴ og manlianske ordrer⁴⁵ var. 8 Hvis man nemlig skal tage hensyn til en sådan øverstbefalende, rådede de til ikke at gøre andet, end der var beordret.

9 Jeg tror, at denne påstand om at rette sig efter ordrer af denne art vil være mere instruktiv og præcis, hvis jeg også vedføjer eksemplet med Publius Crassus Mucianus, en strålende og berømt mand. 10 Denne Crassus siges af Sempronius Asellio⁴⁶ og flere andre romerske historikere at have haft fem meget betydningsfulde goder: Han var meget velhavende, af den fornemste adel, særdeles veltalende, han var jurist og pontifex maximus. 11 Da han i sit konsulat fik Asia som provins og gjorde forberedelser til at omringe og belejre Leukai, og der var brug for en fast og lang bjælke til at lave en murbrækker, som kunne nedbryde denne bys mure, skrev han til en embedsmand hos mylattenserne, der var venligtsindede allierede af det romerske folk, at han skulle sørge for at sende den største af de to master, han havde set hos dem. 12 Da embedsmanden havde erfaret, hvorfor han ønskede en mast, sendte han ikke den største, som han havde fået ordre til, men den mindste, som han anså for mere velegnet og passende til at lave en murbrækker, og som var nemmere at transportere. 13 Crassus befalede at tilkalde ham, og da han havde spurgt, hvorfor han ikke havde sendt den, han havde fået besked om, og da han var ligeglad med de grunde og forklaringer, embedsmanden fremførte, gav han ordre til, at tøjet skulle trækkes af ham, og han slog ham voldsomt med kæppe, fordi han mente, at enhver autoritet hos en befalingshavende ville blive ødelagt og gå i opløsning, hvis nogen svarede på det, han havde fået ordre til, ikke med den lydighed, han skyldte, men med en plan, som var uønsket.

44. Se 17.21.17.

45. Se 9.13.20.

46. Sempronius Asellio, *Res gestae* 5 fr. 8 Peter.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

1.14

Hvad Gaius Fabricius, en mand, der havde vundet stor hæder og havde udført store bedrifter, mens som levede under beskedne forhold, sagde og gjorde, da Samniterne tilbød ham en stor mængde guld, fordi de troede, at han havde brug for det.

1 Iulius Hyginus siger i sjette bog *Om berømte mænds liv og bedrifter*,⁴⁷ at der var kommet gesandter fra samniterne til det romerske folks general Gaius Fabricius, og da de havde omtalt de mange, store ting, som han havde udført af godhed og velvilje for samniterne, efter at der var blevet sluttet fred, tilbød de ham en stor sum penge som gave, og de bad ham om at modtage den og bruge den, og samniterne sagde, at de gjorde det, fordi de så, at han manglede meget i at have et værdigt hus og levemåde, og at hans udstyr ikke var elegant nok i forhold til hans anseelse og værdighed. 2 Da havde Fabricius ført sine åbne hænder fra ørerne til øjnene og derefter ned mod næsen og til munden og til halsen og så videre til den nederste del af sin mave, og han havde svaret gesandterne: Så længe han kunne modstå og beherske alle de legemsdele, han havde rørt ved, ville han aldrig mangle noget; derfor ville han ikke modtage penge, som han ikke havde brug for, af dem, som han vidste kunne bruge dem.

1.15

Tom og intetsigende snak er en grov fejl, som kan medføre uvilje, og den er mange steder af førende græske og latinske forfattere med rette blevet fordømt.

1 De, som snakker løsagtigt, indholdsløst og påtrængende, og som ikke støtter sig til vægtige ting, men flyder over med vaklende fuldemandssnak, om deres tale kan man med rette sige, at den opstår i munden og ikke i hjertet; man siger videre, at tungen ikke bør være fri og strejfe omkring, men bevæges og ligesom styres af lænker, der er fæstnet inderst i brystet og hjertet. 2 Men man kan se, at nogle mennesker har en vrimmel af ord, som de bruger uden dømmekraft, men med en så stor ubekymrethed, at når de taler, forekommer de for det meste ikke at vide, at

47. Hyginus, *De vita rebusque inlustrium virorum* 6 fr. 3 Peter.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

de taler. 3 Derimod siger Homer, at Odysseus, en mand udstyret med en begavet veltalenhed, ikke talte fra munden, men fra hjertet, fordi det jo ikke udstrakte sig så meget til lyden og egenskaben ved hans stemme som til dybden af hans tanker, som han havde udtænkt inderst inde, og Homer sagde træffende, at tændernes gærde var sat op for at tæmme ordenes skamløshed, så at ubetænksomhed i tale ikke blot kunne holdes tilbage ved hjertets vagtsomhed og årvågenhed, men også kunne indhegnes ligesom ved vagtposter, der var stationeret i munden.

4 Den homeriske passage, jeg netop omtalte, lyder:

"Men når han så lod sin mægtige røst få løb fra sin strube,"⁴⁸

og

"Hvad var det ord du slap ud over tændernes gærde?"⁴⁹

5 Jeg har også tilføjet et uddrag fra Marcus Tullius, hvormed han seriøst og rigtigt viser sin afsky for en dum og indholdsløs overflod af ord: 6 "Blot det står fast, at hverken manglen på veltalenhed hos den mand, der kender sit stof, men ikke kan formulere det i ord, eller manglen på kundskaber hos den, som savner stof, men aldrig ord, er noget at rose. Skulle man endelig vælge mellem de to ting, ville jeg nok personlig foretrække den mundlamme visdom for den snakkesalige uvidenhed."⁵⁰

7 Ligeledes har han i første bog af *Om taleren* skrevet: "Findes der nemlig noget mere afsindigt end det tomme kling-klang af selv de flotteste og skønneste ord, når der ikke ligger nogen tanke eller viden bagved?"⁵¹

48. Homer, *Iliaden* 3.221, overs. Otto Steen Due 1999, 67.

49. Homer, *Iliaden* 4.350, overs. Otto Steen Due 1999, 89.

50. Cicero, *De oratore* 3.142, overs. Thure Hastrup 1981, 637.

51. Cicero, *De oratore* 1.51, overs. Thure Hastrup 1981, 139.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

8 Især er Marcus Cato en voldsom revser af denne fejl. 9 For i den tale, som bærer titlen *Hvis folketribunen Caelius havde anklaget ham*, skriver han: "Aldrig tier han stille, som lider af snakkesygdhed ligesom den lethargiske, der rammes af drikke- og sovesyge. Hvis I ikke møder op, når han befaler jer at møde, er han så ivrig efter at tale, at han kunne leje nogen til at lytte til ham. Således hører I ham, men I lytter ikke til ham, som om han var en kvaksalver. For dennes ord høres kun; men ingen betror sig til ham, hvis han er syg."⁵² 10 I den samme tale kritiserer Cato den samme folketribun Caelius for den billige pris, man kunne købe ikke blot hans tale, mens også hans tavshed: "For en brødstump kan han lejes til at tie stille eller tale."⁵³ 11 Ikke ufortjent kalder Homer Thersites som den eneste blandt alle for *skvadronør*⁵⁴ og *galper*,⁵⁵ og han siger, at hans ord er talrige og *uordentlige*,⁵⁶ og at de ligner alliker, der skræpper umådeholdent. For hvad kan *ekolóa*⁵⁷ ellers betyde? 12 Også et vers af Eupolis om mennesker af den art er blevet ganske velkendt:

"Perfekt til snak, men til at tale uden talent."⁵⁸

13 Dette har vor egen Sallust villet efterligne, da han skrev: "Mere snakkende end veltalende."⁵⁹ 14 Derfor siger Hesiod, den klogeste blandt digtere, at tungen ikke skal stilles til skue, men gemmes ligesom en skat, og at man får mest ud af det, når man ytrer sig, hvis den er beskeden, tilbageholdende og rytmisk:

"Menneskers herligste skat er jo talens brug, når den øves

52. Cato, *Si se M. Caelius tribunus plebis appellasset* fr. 111 Malcovati.

53. Cato, *Si se M. Caelius tribunus plebis appellasset* fr. 112 Malcovati.

54. Homer, *Iliaden* 2.212, overs. Otto Steen Due 1999, 37.

55. Homer, *Iliaden* 2.246, overs. Otto Steen Due 1999, 38.

56. Homer, *Iliaden* 2.213, overs. Otto Steen Due 1999, 37.

57. Homer, *Iliaden* 2.212.

58. Eupolis fr. 95 Kock (jambisk trimeter).

59. Sallust, *Historia* 4 fr. 43 Maurenbrecher.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

skånsomt, det skaffer dig gunst, hvis du bruger din tunge med måde."⁶⁰

15 Der findes også et vers af Epicharmos, der ikke er helt ubegavet:

"Du er dårlig til at tale, men kan ikke holde mund."⁶¹

16 Det er sikkert herfra, følgende talemåde stammer: "Da han ikke kunne tale, kunne han heller ikke tie."

17 Jeg har hørt Favorinus sige om disse vers af Euripides:

"Tunger, som ej har tømme,
tugtløse, lovløse sjæle
ender i dunkel kvide,"⁶²

at de ikke blot skulle forstås om dem, som talte ugudeligt og lovløst, men at de især kunne siges om de mennesker, der sladrer dumt og umådeholdent, og hvis tunge er så ødsel og utøjlet, at den altid flyder og svulmer med den hæsligste miskmask af ord, en kategori af mennesker, som grækerne med en fortræffelig glose kalder *katáglossoi* ('sladdervorne'). 18 Jeg har hørt fra en lærd mand, der var ven med den berømte filolog Valerius Probus, at denne kort før sin død var begyndt at læse Sallust, og at han om det sallustianske udtryk *satis eloquentiae, sapientiae parum* ('rigeligt med veltalenhed, for lidt klogskab')⁶³ havde sagt, at Sallust egentlig havde skrevet *satis loquentiae, sapientiae parum* ('rigeligt med

60. Hesiod, *Værker og dage* 719-20, overs. Lene Andersen 1999, 74.

61. Epicharmos fr. 272 Kaibel (katalektisk trochæisk tetrameter).

62. Euripides, *Bakchanter* 386-388, overs. Niels Møller 1931, 30 (v. 374-376 hos NM).

63. Sallust, *Catilina* 5.4.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

tungefærdighed, for lidt klogskab'), fordi *loquentia* passer bedre på en sproglig fornyer som Sallust, mens *eloquentia* harmonerer dårligt med dumhed.⁶⁴

19 En snakkesalighed af denne type og en voldsom mængde af ord har den vittigste digter Aristofanes brændemærket med bemærkelsesværdige udtryk i disse vers:

"Han gør i vilde helte og i selvglad snak.
Hans mund er uden hæmning, uden bast og bånd;
den ordflom vidner om hans glose-grovsmeds-ånd."⁶⁵

20 Ikke mindre bemærkelsesværdigt har også vore forfædre kaldt denne type af mennesker, der kastede sig ud i ord, for *locutuleii* ('snakkehoveder'), *blaterones* ('skvadrerere') og *linguaces* ('sladrere').

1.16

Udtrykket fra *Quadrigrarius'* tredje bog af *Årbøgerne*: *ibi mille hominum occiditur* er hverken vilkårligt eller en poetisk figur, men er anvendt efter en sikker og rigtig grammatisk regel.

1 *Quadrigrarius* skrev i tredje bog af *Årbøgerne* sådan: *Ibi occiditur mille hominum* ('der dræbes tusind mænd'),⁶⁶ og han anvender *occiditur*, ikke *occiduntur*. 2 På samme måde siger *Lucilius* i tredje bog af sine *Satirer*:

Ad portam mille a porta est; exinde Salernum.

64. *Loquentia* er på latin ellers kun anvendt af *Plinius den Yngre* i et brev (5.20.5), hvor han blot skriver, at der ifølge *Iulius Candidus* er en forskel på *loquentia* og *eloquentia*, men ikke hvilken.

65. *Aristofanes*, *Frøerne* 837-839, overs. *Ellen A. Madsen og Erik H. Madsen* 1985, 47 (ordene er *Euripides'* og er rettet mod *Aischylos*).

66. *Quadrigrarius*, *Annales* 3 fr. 44 *Peter*.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

"Tusinde skridt mellem portene; derefter hen til Salernum,"⁶⁷

og han skriver *mille est* og ikke *mille sunt*. 3 Varro siger i syttende bog af *Menneskelige forhold*: "Frem til begyndelsen af Romulus' styre er (*est*) mere end elleve hundrede år."⁶⁸

4 Marcus Cato siger i første bog af *Begyndelsen* følgende: *Inde est ferme mille passus* ('derfra er der næsten tusind dobbeltskridt').⁶⁹

5 Marcus Cicero siger i sin sjette *Tale mod Antonius*: "Hører Ianus Medius nu til Antonius' klientel? Hvem har nogen sinde mødt en fra den Ianus, som ville låne Lucius Antonius så meget som tusind sestetier (*mille nummum*)?"⁷⁰

6 I disse tilfælde og i mange andre er *mille* blevet brugt i entalsbetydning; 7 dette er ikke, som nogle tror, en indrømmelse til tidligere brug eller brugeligt, fordi det lyder godt, men noget, reglen kræver. 8 *Mille* står nemlig ikke for det, der på græsk hedder *chilioi* ('tusinde'), men *chiliás* ('et antal på tusind'), og som man siger én *chiliás* og to *chiliádes*, sådan siges *unum mille* og *duo milia* efter en bestemt og ubetinget regel. 9 Derfor er det også korrekt og acceptabelt, når man plejer at sige: *Mille denarium in arca est* ('der er tusind denarer i kassen') og: *Mille equitum in exercitu est* ('der er tusind ryttere i hæren'). 10 Lucilius har ud over det eksempel, jeg citerede før, påvist det mere tydeligt også på et andet sted; han siger nemlig i femtende bog følgende:

"Skønt denne hest er besejret med ét tusind (*milli*) passus og tvende af en campansk hoppende ganger, kan den dog ikke følge den mere i længden, men synes at løbe baglæns."⁷¹

67. Lucilius, *Satirae* 3, 124 Marx (daktylisk heksameter).

68. Varro, *Antiquitates rerum humanarum* 17 fr. 18 Mirsch.

69. Cato, *Origines* 1 fr. 26 Peter = fr. 26 Schröder.

70. Cicero, *Philippica* 6.15, overs. Sven Helles 1999, 192.

71. Lucilius, *Saturae* 15, 506-8 Marx (daktyliske heksametre).

12 Og i niende bog siger han:

"Du kan med tusind sestertser (*milli uno*) vinde hundrede tusind."⁷²

13 Han har sagt *milli passum* i stedet for *mille passibus* og *uno milli nummum* i stedet for *unis mille nummis*, og han viser derved tydeligt, at *mille* er et substantiv, og at det bruges i singularis, at dets pluralisform er *milia*, og at det også kan stå i ablativ. 14 Der er ingen grund til at lede efter de øvrige kasus, da der findes adskillige substantiver, der kun har enkelte kasus, og endda nogle, der slet ikke bøjes. 15 Derfor er der heller ingen tvivl om, at Marcus Cicero i den tale, han holdt *For Milone*, har skrevet følgende: "Udfor Clodius's ejendom, på hvilken der, på grund af de vanvittige fundamenteringsarbejder derude, godt kunne færdes et tusinde (*mille hominum versabatur*) håndfaste folk."⁷³ Han skrev ikke *versabantur*, hvad der står i de mindre omhyggelige afskrifter; for efter én regel skal man skrive *mille homines* ('tusind mænd'), efter en anden *mille hominum* ('tusind af mænd').

1.17

Sokrates bar med sindsligevægt sin kones umedgørlige karakter; Marcus Varro har skrevet en satire om en ægtemands pligter.

1 Xanthippe, filosofen Sokrates' kone, fortælles at have været gnaven og stridslysten, og dag og nat var hun vred og gjorde ondt af sig, som kvinder kan. 2 Alkibiades var forundret over hendes ubeherskede optræden over for ægtemanden og spurgte Sokrates, hvilken grund der var til, at han ikke jog en så sur kvinde ud af huset. 3 "Fordi," svarede Sokrates, "når jeg kan udholde en sådan kvinde derhjemme, bliver jeg trænet i nemmere at tåle andres frækhed og uretfærdighed ude i livet!"

72. Lucilius, *Saturae* 9, 327 Marx (daktylisk heksameter).

73. Cicero, *Pro Milone* 53, overs. Valdemar Thoresen 1904, 36.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

4 Denne anskuelse har også Marcus Varro, der i en menippæisk satire, som hedder *Om ægteemandens pligter*, siger: "Sin kones fejl må man enten skaffe sig af med eller finde sig i. Den, der skaffer sig af med hendes fejl, får sig en mere medgørlig kone; den, der finder sig i dem, forbedrer sig selv."⁷⁴ 5 Disse ord *skaffe sig af med* og *finde sig i* er forbundet ganske vittigt, men skaffe sig af med synes at være brugt i betydningen *korrigere*. 6 Det synes også at fremgå, at det er Varros mening, at hvis man ikke kan korrigere fejlen hos en sådan kone, må man finde sig i den, hvis man kan gøre det uden at tabe ansigt; fejl er nemlig mindre alvorlige end skandaler.

1.18

*Marcus Varro kritiserer i fjortende bog af Menneskelige forhold*⁷⁵ sin lærer Lucius Aelius for en forkert etymologi; i den samme bog giver han en forkert forklaring på ordet *tyv*.

1 Marcus Varro påviser i fjortende bog af *Guddommelige forhold*, at Lucius Aelius, den lærdeste mand på sin tid, har taget fejl, fordi han ved en forkert etymologi har opløst et gammelt græsk ord, der var overført til det romerske sprog, i latinske ord, som om det oprindeligt var dannet på latin.

2 Jeg citerer Varro om denne sag: "Heri har vor landsmand Lucius Aelius, den fineste kender af litteratur på min tid, mere end én gang taget fejl. Han har nemlig givet forkerte forklaringer på adskillige gamle græske ord, som om de var latinske. Vi siger nemlig ikke *lepus*, 'hare', fordi den er *levipes*, 'letfodet', som Aelius siger, men fordi det er en gammel græsk glose. Mange gamle ord kendes ikke, fordi grækerne anvender andre udtryk i stedet for disse; blandt dem kan det være, at mange ikke kender *Graecus*, 'græker', fordi man nu taler om dem som *hellener*, *puteus*, 'brønd', som på græsk hedder *fréar*, *lepus*, 'hare', på græsk *lagoós*. På dette punkt vil jeg ikke blot undlade at kritisere Lucius Aelius' begavelse, men jeg vil

74. Varro, *Satura Menippea*, *De officio mariti* fr. 83 Bücheler/Astbury.

75. Gellius burde skrive: *Divinae*.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

også prise hans flid: Det er nemlig heldet, der bringer fremskridt, mens anstren-
gelsen fortjener ros."⁷⁶

3 Dette har Varro skrevet i første del af sin bog om betydningen af ordene på en
meget begavet måde, fordi han havde stor erfaring i begge sprog, og om Lucius
Aelius skrev han meget overbærende. 4 Men i sidste del af samme bog siger han,
at *fur*, 'tyv' hedder sådan, fordi de gamle romere brugte *furvus* i stedet for *ater*,
'mørk', og tyvene stjæler nemmere om natten, hvor det er mørkt. 5 Mon ikke
Varro begår den samme fejl om en tyv, som Lucius Aelius begik om en hare? Thi
hvad der i dag af grækerne kaldes *kléptes*, 'tyv' blev på ældre græsk til *for*. Da bog-
staverne ligger så tæt på hinanden, blev det græske *for* til *fur* på latin. 6 Men om
dette dengang har undgået Varros erindring, eller om han derimod har ment, at
det var mere rimeligt og sammenhængende, at *fur* kom af *furvus*, 'sort', er det ikke
min sag at afgøre her, når vi taler om en mand med en så fremragende lærdom.

1.19

Historien om de sibyllinske bøger og om kong Tarquinius Superbus.

1 I de gamle årbøger er der overleveret en beretning om de sibyllinske bøger. 2 En
gammel kone, der var totalt ukendt, kom til kong Tarquinius Superbus med ni
bøger, som hun sagde, indeholdt guddommelige spådomme; dem ville hun sælge.
3 Tarquinius spurgte om prisen. Kvinden forlangte en urimeligt høj pris; 4 kongen
grinede ad hende, som om konen var senil. 5 Så satte hun et bækken med ild foran
ham, brændte tre af de ni bøger og spurgte kongen, om han ville købe de seks, der
var tilbage, for den samme pris. 6 Tarquinius grinede naturligvis endnu mere og
sagde, at konen uden tvivl var forrykt. 7 Kvinden opbrændte straks på stedet tre
bøger til og spurgte igen roligt, om han ville købe de tre resterende bøger for den
samme pris. 8 Tarquinius blev nu alvorlig og mere opmærksom, og han indså, at
man ikke skulle gøre nar ad hendes konsekvente dristighed, men købte de tre
sidste bøger for en sum, der var lige så stor som den, han kunne have købt dem
alle for. 9 Det er en kendsgerning, at da kvinden havde forladt Tarquinius, blev

76. Varro, *Antiquitates rerum divinarum* 14, fr. 99 Agahd.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

hun aldrig set noget sted. 10 De tre bøger blev deponeret i en helligdom⁷⁷ og blev kaldt sibyllinske; 11 til dem går femtenmandskollegiet ligesom til et orakel, når de udødelige guder skal rådspørges på statens vegne.

1.20

Hvad landmålerne mener med epípedos, stereós, kýbos og grammé, og hvad de hedder på latin.

1 Af de figurer, som landmålerne kalder *schémata*, er der to typer: de plane og de rumlige. 2 De kaldes på græsk *epípedos* og *stereós*. En plan figur er det, der kun har linjer i to dimensioner, nemlig bredde og længde: Det kan f. eks. være trekanter og firkanter, som befinder sig på en flade uden højde. 3 En rumlig figur er det, når linjerne ikke blot går i længden og bredden, men også hæver sig i højden: Det kan f. eks. være de trekantede søjler, som man kalder pyramider, eller de, der er kvadratiske på alle led, og som grækerne kalder *kýboi*, mens vi på latin kalder dem *quadrantalia*. 4 En *kýbos* er nemlig en figur, der er kvadratisk på alle sider, "ligesom terninger," som Marcus Varro siger, "der spilles med på et spillebræt, hvorfor terningerne også kaldes *kýboi*."⁷⁸ 5 Blandt tallene taler man ligeledes om *kýbos* ('kubiktal'), når enhver faktor i det samme tal har den samme størrelse, sådan som det sker, når tre tages tre gange, og tallet selv ganges med tre.

6 Pythagoras sagde, at kubiktallet af dette tal havde magt over månens kredsløb, fordi både månen gennemløber sin bane i løbet af syvogtyve dage, og tretallet, som på græsk hedder *triás*, bliver til dette tal som kubiktal.

7 Vi kalder det *linea* ('linje'), som hos grækerne hedder *grammé*. 8 Den definerer Marcus Varro sådan: "En linje er en længde uden bredde og højde."⁷⁹ 9 Euclid er mere kortfattet, for han udelader højden: "En linje er en længde uden

77. I Iuppitertemplet på Capitol. Augustus lod dem overføre til Apollontemplet på Palatinerhøjen.

78. Varro fr. p. 350 Bipont.

79. Varro fr. p. 337 Bipont.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

bredde (*grammé mékos aplatés*).⁸⁰ Det kan man ikke sige med ét ord på latin, med mindre man vover at bruge glosen *inlatabile* ('uden bredde').

1.21

Iulius Hyginus forsikrer højt og helligt, at han i et manuskript, der har tilhørt *Publius Vergilius*, har læst, at der var skrevet *et ora tristia temptantum sensus torquebit amaror*, ikke som man plejer at læse *sensu torquebit amaro*.

1 Her er den sædvanlige læsemåde i en passage fra Vergils *Landbrugsdigt*:

*At sapor indicium faciet manifestus et ora
tristia temptantum sensu torquebit amaro.*

"Smagen vil tydeligt vise sig nu, og munden på dem, som prøver at smage, vil den fordreje med bitterlig sansning."⁸¹

2 Men Hyginus, der sandelig ikke er nogen ubetydelig filolog, forsikrer og fastholder i sine *Kommentarer*,⁸² som han skrev til Vergil, at dette ikke var, hvad Vergil efterlod sig, men hvad han selv har fundet i en kopi, som kommer fra Vergils hus og familie:

*et ora
tristia temptantum sensus torquebit amaror.*

"Munden på dem, som prøver at smage, vil blive fordrejet af sansningens ramhed."

80. Euklid, *Definitioner* 1.2.

81. Vergil, *Georgica* 2.246-7 (daktyliske heksametre).

82. Hyginus, *Commentarii* fr. 4 Funaioli.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

3 Dette faldt ikke bare i Hyginus' smag, men også i andre lærde mænds, eftersom det forekom dem absurd at sige *sapor sensu amaro torquet*, 'smagen fordrejer med sin bitterlige sansning'. "Når smagen selv," siger de, "er en sansning, kan den ikke have en anden sansning i sig, som om man kunne sige *sensus sensu amaro torquet*, 'en sansning fordrejer ved en bitterlig sansning'." 4 Da jeg havde læst Hyginus' kommentar for Favorinus, og han straks fandt mishag i det usædvanlige og uskønne udtryk *sensu torquebit amaro*, lo han og sagde: "Jeg er parat til at sværge ved Iuppiter og stenen, hvilket er den mest højtidelige sten, at Vergil aldrig skrev dette, og jeg tror, at Hyginus har ret. 5 Vergil var nemlig ikke den første, der brugte dette ord på en usædvanlig måde, men han fandt det hos Lucretius, og han forsmåede ikke autoriteten hos en digter med en så fremragende begavelse og veltalenhed." 6 Jeg citerer fra fjerde bog af Lucretius:

*dilutaque contra
cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.*

"Dersom vi står og ser på, imens lægen
blander sin bitre malurt-mikstur, snerper munden sig sammen."⁸³

7 Ikke bare ord, men næsten hele vers og adskillige passager hos Lucretius, kan vi se, at Vergil har efterlignet.

1.22

Om forsvarsadvokaten taler korrekt latin, når han bruger udtrykket superesse se om dem, han forsvarer, og hvad superesse betyder.

1 Det er en urigtig og upassende betydning af et ord, der har vundet indpas ved lang tids brug, når vi siger *hic illi superest* ('denne bistår hin'), når meningen er, at en eller anden er blevet tilkaldt til nogen og forsvarer hans sag. 2 Og det siges ikke

83. Lucretius, *De rerum natura* 4.223-4, overs. Ellen A. og Erik H. Madsen 1998, 140 (fra genstandene rundt om os strømmer der atomer, der påvirker vore sanser).

blot på gaderne og blandt almindelige mennesker, men også på Forum, på folkeforsamlingerne og i retten. 3 De, der har talt et ufordærvet latin, har for det meste brugt *superesse* i betydningen 'flyde over', 'være overflødig' eller 'overgå det nødvendige mål'. 4 Således anvender Marcus Varro *superfuisse* i betydningen 'at have været umådeholden og utidig' i den satire, der hedder *Du ved ikke, hvad aftenen bringer*. 5 Citatet fra denne bog lyder: " Ved et middagsselskab bør ikke alt muligt læses op, men kun det, der på samme tid er gavnligt i vort liv og fornøjeligt, således at det mere forekommer ikke at mangle end at være overflødigt."⁸⁴

6 Jeg kan huske, at jeg ved et tilfælde var til stede ved en domstol under ledelse af en prætor, der var et lærd menneske, og at en advokat med et ganske godt omdømme forlangte at få lov til at tale uden om sagen og slet ikke berøre det, der blev forhandlet om. Så sagde prætoren til ham, hvis sag blev behandlet, at han ikke havde nogen advokat, og da taleren havde protesteret med ordene: "Jeg bistår denne ærværdige mand!", svarede prætoren vittigt: *Tu plane superes, non ades* ('Du bistår ham virkelig/du er virkelig overflødig, men du er ikke til stede/du hjælper ham ikke').

7 Marcus Cicero har i den bog, der bærer titlen *Om at sætte borgerlig ret i system*, skrevet følgende: "Quintus Aelius Tubero stod ikke tilbage i kendskab til jura for sine forgængere, og i lærdom var han dem overlegen (*superfuit*)."⁸⁵ På dette sted synes *superfuit* at betyde 'han var over dem, og han overgik dem, og han overvandt sine forgængere med sin lærdom, der var meget stor og meget omfangsrig': Tubero var nemlig blevet særdeles kyndig i stoisk dialektik. 8 Også i anden bog af *Om staten* anvender Cicero ordet i en betydning, man ikke bør gå henover. Citatet lyder: "Jeg skulle ikke vægre mig [ved selv at gendrive disse påstande], Lælius, hvis jeg ikke var klar over, at vore venner her er lige så ivrige som jeg selv for at høre også dig tage del i vores samtale her – så meget mere som du selv i går sagde, at om retfærdigheden ville du kunne tale så længe, at vi fik mer

84. Varro, *Nescis quid vesper vehat* fr. 340 Bücheler/Astbury (citeres også 13.11.5).

85. Cicero, *De iure civili in artem redigendo* fr. 1 Huschke.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

end nok (*superfuturum*)! Det er nu ikke muligt. Men vi beder dig i al fald alle om ikke at svigte.¹⁸⁶

9 Iulius Paulus, der var den mest lærde på min tid, plejede derfor med ud-søgthed og erfaring at sige, at man ikke kunne sige *superesse* så enkelt på latin som på græsk: Grækerne, sagde han, brugte *perissón* i begge betydninger, enten om det, der var overflødigt og ikke nødvendigt, eller hvad der var alt for rigeligt af og i overflod og overstrømmende; 10 således, fortsatte han, havde også vore ældre forfattere anvendt *superesse* dels om det, der var overflødigt, indholdsløst og slet ikke nødvendigt (det var sådan, Varro brugte ordet ovenfor), dels, som Cicero har gjort, om det, som i fylde og evne overgik andre ting, men dog flød over al måde og mere rigeligt og fyldigt, end det var nødvendigt. 11 Den, der altså siger, at han bistår (*superesse se*) den, han forsvarer, ønsker ikke at sige nogen af disse to ting, 12 men siger noget andet, som ikke kan siges, og som er klodset, og han vil ikke engang kunne bruge Vergils autoritet, der i sit *Landbrugsdigt* skrev sådan:

"Først til mit fædrene land med mig, mens jeg er i live (*supersit*)."¹⁸⁷

På dette sted synes Vergil nemlig at have brugt dette ord i uegentlig betydning, fordi han har sagt *supersit* ('er i live') i stedet for *longinquius diutiusque adsit* ('er til stede i en mere langvarig og længere periode'), 13 hvorimod hans brug følgende sted er mere acceptabel:

"Blomstrende græs de skærer til ham og med vand ham betjener,
spelt får han også, så han kan stå mål (*superesse*) med den dejlige møje."¹⁸⁸

Det betyder nemlig at være arbejdet voksen og ikke blive tvunget i knæ af det.

86. Cicero, *De re publica* 3.32, overs. Per Krarup 1969, 253 (ikke som Gellius siger: fra anden bog).

87. Vergil, *Georgica* 3.10 (daktylisk heksameter).

88. Vergil, *Georgica* 3.126-7 (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

14 Jeg rejste også det spørgsmål, om man før i tiden sagde *superesse* i betydningen *restare et perficiendae rei deesse* ('være tilbage og mangle at udføre en ting'). 15 For Sallust siger i den betydning ikke *superesse*, men *superare*. Her er et citat fra hans *Iugurtha*: "Han var den der oftest fik en hær at føre i kongens fravær, og han plejede at udføre alt det som Jugurtha når han var træt eller bundet af vigtigere sager ikke selv overkom (*superaverant*)."⁸⁹ 16 Men vi finder i tredje bog af Ennius' *Årbøger* følgende vers:

"Derpå han siger, at der kun er én ting, som endnu er ugjort (*super esse*)."⁹⁰

Det vil sige, at det er efterladt og er tilbage, men det skal nødvendigvis udtales delt, ikke så det synes at være ét ord i talen, men to. 17 Cicero bruger dog i anden bog af *Talerne mod Antonius* ikke *superesse*, men *restare* om det, der er tilbage.⁹¹

18 Ud over dette finder vi *superesse* i betydningen 'overleve'. 19 Således står der nemlig i Marcus Ciceros bog med breve til Lucius Plancus og i et brev fra Marcus Asinius Pollio til Cicero følgende: "For jeg ønsker hverken at svigte staten eller at overleve den (*superesse*)",⁹² hvilket betyder, at hvis staten bliver ødelagt og går til grunde, ønsker han ikke at leve. 20 I Plautus' *Æselkomedie* er det endnu tydeligere i disse vers, der står i begyndelsen af komedien:

"Sådan som du vil, at din søn, din eneste,
skal overleve (*superesse*) dig og være sund og rask."⁹³

21 Man skal altså ikke blot vogte sig for en ukorrekt brug af ordet, men også for et ubehageligt varsel, hvis en ældre mand optræder som advokat for en ung mand og siger, at han 'overlever ham' (*superesse se*).

89. Sallust, *Iugurtha* 70.2, overs. Mogens Leisner-Jensen 1990, 141.

90. Ennius, *Annales* 158 Vahlen (daktylisk heksameter).

91. Cicero, *Philippica* 2.71.

92. Cicero, *Ad familiares* 10.33.5.

93. Plautus, *Asinaria* 16-17 (jambiske trimetre).

1.23

Hvem var Papirius Praetextatus? Om grunden til hans tilnavn og hele den morsomme historie om Papirius.

1 Historien om Papirius Praetextatus findes i den tale, som Marcus Cato holdt *Til soldaterne mod Galba*,⁹⁴ hvor ordvalget udviser megen smag, klarhed og elegance. 2 Jeg ville have givet Catos egne ord, hvis jeg havde haft adgang til hans bog på det tidspunkt, da jeg skrev dette. 3 Hvis man ikke leder efter fortrin og værdighed i ordene, men kun selve sagen, er den omtrent følgende: 4 Det var tidligere sædvane for senatorerne i Rom at betræde kurien med deres mindreårige sønner. 5 Engang da en større sag var blevet diskuteret i senatet og udsat til den følgende dag, blev det besluttet, at ingen måtte sige noget om den sag, der var blevet behandlet, førend der var truffet en afgørelse, men moderen til drengen Papirius, der havde været i kurien sammen med sin far, udspurgte sin søn, hvad senatorerne havde forhandlet. 6 Drengen svarede, at det var en hemmelighed, og at han ikke måtte sige noget om det. 7 Kvinden blev endnu mere nysgerrig efter at høre det; 7 sagens hemmelige karakter og drengens tavshed ansporede hende til at udfritte ham; hun spurgte derfor mere indtrængende og pågående. 8 Da moderen blev ved med at presse ham, besluttede han sig for et smart og vittigt påfund. Han sagde, at man i senatet havde diskuteret, om det var mest nyttigt og i statens interesse, om én mand skulle have to koner, eller én kone være gift med to mænd. 9 Da hun havde hørt det, blev hun voldsomt opskræmt, så hun forlod i al hast huset og skyndte sig hen til de andre gifte koner. 10 Den næste dag kom en skare familiemødre til senatet; de græd og bønfuldt om, at én kvinde hellere skulle være gift med to mænd end omvendt. 11 Senatorerne, der var ved at gå ind i kurien, undrede sig over kvindernes ubeherskede opførsel, og hvad det krav, de fremsatte, skulle betyde. 12 Da den unge Papirius var trådt frem i kurien, fortalte han sagen, som den var sket: Hvad hans mor havde haft så travlt med, og hvad han selv havde sagt til hende. 13 Senatet priste drengens loyalitet og begavelse, men besluttede, at drenge herefter ikke måtte betræde kurien med deres fædre bortset fra denne Papirius, og

94. Cato, *Ad milites contra Galbam* fr. 172 Malcovati.

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

drengen fik senere som æresbevisning tilnavnet *Praetextatus*,⁹⁵ fordi han havde udvist så stor klogskab i tavshed og tale, mens han var mindreårig.

1.24

Tre epigrammer af tre gamle digtere, Naevius, Plautus og Pacuvius, som de selv har skrevet, og som er indhugget på deres gravstene.

1 Der findes tre berømte digtere, Gnaeus Naevius, Plautus og Marcus Pacuvius, som selv har forfattet deres gravindskrifter, for at de kunne blive indhugget på deres gravsten, og jeg har ment, at de skulle med i disse kommentarer, fordi de er så fine og elegante.

2 Gravindskriften over Naevius er fuld af campansk arrogance, men den kunne have været et rigtigt vidnesbyrd, hvis ikke han selv havde forfattet den:

"Hvis guder måtte græde over dødelige,
så græd, camener, over Naevius, poeten,
for siden han, en kostbar skat, til Orchus gaves,
har det latinske sprog de glemt i Rom at tale."⁹⁶

3 Jeg ville have været i tvivl om ægtheden af gravindskriften over Plautus, hvis ikke Marcus Varro havde citeret den i første bog af *Om digterne*:

"Efter at Plautus mødte sin død, har Komedien sørget,
scenen er øde og tom, og Latter og Morskab og Vitser
sørger nu alle tilsammen med alle hans talrige rytmer."⁹⁷

95. En toga praetexta (med en purpurkant) blev båret af senatorer og friebårne drenge, indtil de fik mandstogaen.

96. Naevius p. 28 Morel *FPL* (saturnisk metrum).

97. Plautus p. 32 Morel *FLP* (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

4 Gravindskriften over Pacuvius er meget beskeden og enkel og passer til hans særdeles udsøgte alvor:

"Du unge mand, skønt du har travlt, den lille sten
vil be' dig se på den og læse, hvad der står:
Her er poeten Marcus Pacuvius' knogler lagt.
Det ønsked jeg, at du sku' vide. Hav det godt!"⁹⁸

1.25

Marcus Varros definition på indutiae, 'våbenhvile', og en mere præcis undersøgelse af, hvad ordet betyder.

1 Marcus Varro definerer på to måder i sin bog *Menneskelige forhold*, der handler *Om krig og fred*, hvad der forstås ved *indutiae*, 'våbenhvile'. "Våbenhvile er en fred i lejren over nogle få dage."⁹⁹ 2 Og ligeledes et andet sted: "Våbenhvile er fridage under krigen."¹⁰⁰ 3 Men begge definitioner synes at være mere elegante og behageligt kortfattede end klare og tilfredsstillende. 4 Fred er nemlig ikke våbenhvile – krigen fortsætter jo, selv om kampen standser – og våbenhvile gælder ikke kun i lejren eller nogle få dage. 5 Hvad skal vi nemlig sige til en våbenhvile, der gælder nogle måneder, og tropperne drager af sted fra lejren og ind til byerne? Er det så ikke også våbenhvile? 6 Og igen: Hvad skal vi sige, det er, som står skrevet i *Quadrigrarius'* første bog af *Årbøgerne*,¹⁰¹ at samniteren Gaius Pontius havde forlangt en våbenhvile fra den romerske diktator på seks timer, hvis en våbenhvile kun drejer sig om 'nogle få dage'? 7 'Fridage under krigen' lyder mere fornøjeligt end klart og præcist.

98. Pacuvius p. 32 Morel *FLP* (jambiske trimetre).

99. Varro, *Antiquitates rerum humanarum, De bello et pace* fr. 1 Mirsch.

100. Varro, *Antiquitates rerum humanarum, De bello et pace* fr. 2 Mirsch.

101. *Quadrigrarius, Annales* 1, fr. 21 Peter.

Aulus Gellius. *Attiske nætter* 1. bog

8 Grækerne har mere udtryksfuldt og tydeligt kaldt en aftale om at ophøre med kampen for *ekecheiria*, 'at holde hænderne tilbage', idet man har fjernet ét bogstav med en ret hård klang og erstattet med et, der er mildere.¹⁰² 9 For når man på det tidspunkt ikke kæmper, og hænderne holdes tilbage, har de kaldt det *ekecheiria*. 10 Men nu var det virkelig ikke Varros opgave at give en pedantisk definition af våbenhvile og rette sig efter alle love og regler for definitioner. 11 Det forekom ham at være tilstrækkeligt at give en antydning, hvilket grækerne mere kalder *týpos*, 'en type' og *hypografé*, 'et udkast' fremfor *horismós*, 'en definition'.

12 Jeg har længe forsket i, hvordan ordet *indutiae* er fremkommet. 13 Af de mange forklaringer, jeg har hørt eller læst, synes den, jeg skal give nu, at være den mest sandsynlige. 14 Jeg tror, at man siger *indutiae*, som om det kom af *inde uti iam*, 'at fra da af'. 15 En aftale om en våbenhvile er af en sådan art, at frem til en bestemt dag må der ikke kæmpes, og man må ikke genere hinanden, men fra den dag skal derefter alt foregå efter krigens lov. 16 Siden derfor en bestemt dag fastsættes forud, og det bliver aftalt, at før den dag må der ikke kæmpes, og når den dag er kommet, 'at fra da af' må der kæmpes, derfor er ordet *indutiae* blevet dannet af de ord, jeg har nævnt, ligesom ved en forening og sammenkobling.

17 I første bog af *Muserne* siger Aurelius Opilius: "Det kaldes våbenhvile, når fjenderne gensidigt går fra begge sider til hinanden i sikkerhed og uden kamp; herfra synes ordet at være dannet, som om det var en *initiae*,¹⁰³ det vil sige *initus* ('begyndelse') og *introitus* ('indgang')."¹⁰⁴ 18 Jeg har undladt at forbigå denne bemærkning af Aurelius, for det kunne forekomme en konkurrent til disse *Nætter* at være en mere elegant løsning, som om den var undgået min opmærksomhed, da jeg efterforskede oprindelsen til ordet.

1.26

Hvad filosofen Taurus svarede mig, da jeg spurgte, om en vis mand kan blive vred.

102. Gellius mener, at det burde hedder *echecheiria* (med to aspirerede chi'er), men græske lydregler tillader ikke to stavelser lige efter hinanden, hvis de begge er aspireret.

103. Findes ikke i LS eller Georges. Fleckeisen skriver *induitiae*.

104. Aurelius Opilius, *Musae* 1, fr. 2 Funaioli.

1 Jeg spurgte under en forelæsning Taurus, om en vis mand kunne blive vred. 2 Han gav nemlig ofte efter de daglige forelæsninger mulighed for at spørge, hvis man havde lyst. 3 Da han med stor alvor og udførligt havde drøftet det sygelige og lidenskabelige i vreden, som er beskrevet både i ældre litteratur og i hans egne kommentarer, vendte han sig om mod mig, som havde spurgt ham, og sagde: "Dette er min mening om vreden; 4 men også, hvad min lærer Plutarch, en overordentlig lærd og begavet mand, har tænkt om sagen, synes jeg, at du skal høre. 5 Plutarch havde engang befalet," fortsatte han, "at trække tunikaen af en af sine slaver, en uduelig og fræk fyr, som med sine ører havde opsuget filosofiske bøger og diskussioner, på grund af en eller anden forseelse og give ham pisk. 6 Han var begyndt at blive slået, men han sagde, at han ikke havde fortjent at få prygl; han var ikke skyldig i noget galt eller i nogen forbrydelse. 7 Til sidst begyndte han, mens han fik prygl, at råbe og nu ikke bare klager eller suk og jammer, men alvorlige og irettesættende ord: Plutarch var ikke sådan, som en filosof burde være; det var en skam at blive vred; han havde ofte holdt foredrag om det onde i vreden, og han havde også skrevet en meget fin bog med titlen *Om frihed fra vrede*; det stemte overhovedet ikke med alt det, der stod i den bog, fordi han havde nedværdiget sig og hengivet sig til vrede og slået ham med mange slag. 8 Så sagde Plutarch roligt og blidt: 'Hvordan kan det være, din slyngel, at jeg forekommer dig at være vred? Er det ud fra mit ansigtsudtryk eller min stemme eller min farve eller mine ord, du indser, at jeg er grebet af vrede? Mine øjne er ikke hårde, skulle jeg mene, mit ansigt er heller ikke uroligt, jeg råber ikke vildt op, jeg har ikke skum om munden, jeg er heller ikke rød i hovedet, jeg siger ikke noget, jeg vil skamme mig over eller fortryde, jeg dirrer og ryster ikke af vrede. 9 Alt dette plejer jo at være tegn på vrede, hvis du ikke skulle vide det.' Og samtidig vendte han sig om mod ham, der holdt piskan, og sagde: 'Fortsæt du bare, mens han og jeg diskuterer!'

10 Hovedtrækkene i hele Taurus' indstilling var da: Han mente ikke, at frihed fra vrede og følelseløshed var det samme, men at et sind, der ikke havde let til vrede, var én ting, mens et sind, der var sløvt og ufølsomt var noget andet. 11 For sådan som det er med det, latinske filosoffer kalder *affectus*, og som græske kalder *páthe* ('affekter'), sådan er det også med den sindsbevægelse, som kaldes *vrede*,

Aulus Gellius. Attiske nætter 1. bog

når den er blevet vildere, fordi den ønsker hævn; han mente ikke, at det var nyttigt helt at undvære den (det grækerne kalder *stéresis*), men at besidde den i et moderat omfang (på græsk *metriótes*).